

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**РАДЯНСЬКІ РЕПРЕСІЇ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1939–1953):
ДОКУМЕНТИ ГАЛУЗЕВОГО ДЕРЖАВНОГО
АРХІВУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

IVAN FRANKO DROHOBYCH STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

**SOVIET REPRESSION IN THE WESTERN
UKRAINIAN LANDS (1939–1953): DOCUMENTS OF
THE SECTORAL STATE ARCHIVE OF THE
SECURITY SERVICE OF UKRAINE**

«Helvetica»
Publishing House
2020

УДК 94(477.83/.86)«1939/1953»:316.4.063
P15

*Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 12 від 28.08.2020 р.)*

Радянські репресії на західноукраїнських землях (1939–1953): документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України / упорядники Василь Льницький, Микола Галів. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 600 с.

ISBN 978-966-992-293-9

У книзі поміщені документи (інформаційно-звітного характеру) про репресивні заходи радянських властей на західноукраїнських землях (1939–1953), які зберігаються у фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України. Пропоновані документи охоплюють низку тематичних блоків: депортації і переселенські акції, заходи щодо репатріантів, порушення «соціалістичної законності», показові судові процеси, репресії щодо духовенства і вірян, переслідування інтелігенції, боротьба з молодіжними організаціями, агентурна робота радянських спецорганів, діяльність агентурно-бойових груп, боротьба з націоналістичним підпіллям, заходи щодо колективізації селян.

Видання адресоване науковцям, викладачам, краєзнавцям, політичним та громадським діячам, студентам, учням, усім, хто цікавиться історією західних земель України середини ХХ століття.

Soviet repression in the Western Ukrainian lands (1939–1953): documents of the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine / compilers: V. Pnytskyi, M. Haliv. – Kherson: Publishing House «Helvetica», 2020. – 600 p.

The book contains documents (informational and reporting) on the repressive measures of the Soviet authorities in Western Ukraine (1939–1953), which are stored in the funds of the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. The proposed documents cover a number of thematic blocks: deportations and resettlement actions, measures against repatriates, violations of «socialist law», demonstrative trials, repressions against the clergy and believers, persecution of intellectuals, the struggle against youth organizations, the intelligence work of Soviet special services, activities of agent-combat groups, the struggle against the nationalist underground, measures to collectivize the peasants.

The publication is addressed to scholars, teachers, local historians, political and public figures, students, all those interested in the history of the western lands of Ukraine in the middle of the 20th century.

УДК 94(477.83/.86)«1939/1953»:316.4.063

ISBN 978-966-992-293-9

© Льницький В. І., Галів М. Д. 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Депортації і переселення	9
Заходи щодо репатріантів	108
Порушення «соціалістичної законності».....	140
Показові судові процеси.....	238
Репресії щодо духовенства і вірян.....	250
Переслідування інтелігенції.....	351
Боротьба з молодіжними організаціями.....	363
Агентурна робота радянських спецорганів.....	381
Діяльність агентурно-бойових груп.....	425
Боротьба з націоналістичним підпіллям.....	486
Заходи щодо колективізації селян.....	579

ПЕРЕДМОВА

Із посиленням інтересу до історичного минулого, зокрема до визвольної боротьби за незалежність, активізувалися процеси формування національної пам'яті. Десятиріччями в СРСР історія радянських репресій на західноукраїнських землях (1939–1953) ретельно приховувалася, замовчувався їхній масштаб. З відкриттям архівів колишніх радянських спецслужб з'явилися широкі можливості для всебічних наукових досліджень та публікацій досі засекречених документів. Політичні спекуляції в оцінках різноманітних історичних подій тривають і досі, що диктує необхідність їхнього ґрунтовного (на серйозній джерельній базі) й об'єктивного дослідження. У цьому контексті важливе значення має публікація збірників документів, які додатково висвітлюють складні етапи української історії, а відтак допоможуть сконсолідувати суспільство через формування достовірних і адекватних історичних знань, оцінок та пам'яті.

Після здобуття Україною незалежності доступ до системи державних та галузевих архівів став легшим. Проте це тільки на перший погляд. Продовжували існувати формальні та неформальні перепони, які ускладнювали роботу науковців у архівних установах України.

Суттєвий «прорив» у доступі до документів із грифом «таємно» чи «цілком таємно» зробив указ Президента України від 23 січня 2009 р. Цим указом доручалося органам влади розсекретити архівні документи, пов'язані з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні. У результаті для широкої громадськості відкрилася низка архівних фондів, які проливають світло на репресивно-каральну політику радянської адміністрації та її спецслужб в Україні загалом та на західноукраїнських землях зокрема. Джерела до історії репресивної політики радянської адміністрації характеризуються походженням, місцем зберігання, репрезентативністю історичних фактів, методами комплектування, ступенем розкриття окремих аспектів проблеми. З-поміж усіх видів джерел особливо важливе місце займають документи репресивно-каральних органів СРСР, у яких відображена робота радянських силових органів, особливо їхній репресивний характер проти усіх верств населення. Основна кількість цих документів, попри неодноразові масштабні знищення, зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ).

За твердженням дослідників та архівістів, ГДА СБУ та його обласні відділення «пережили» щонайменше три великі «чистки». Початок поклав наказ (№ 00511, 1954 р.) голови КДБ при РМ СРСР, суть якого полягала у необхідності впродовж 1954–1955 рр. очистити оперативні архіви від «компрометуючих» матеріалів на «честных советских граждан, добытых путем фальсификации и применения незаконных методов ведения следствия». Тож на основі цього наказу було знищено документи, які містили інформацію про масштаби репресивної політики органів влади проти національно-визвольного руху. Повторний «перегляд і упорядкування», а також знищення документів відбувалося із чергової вказівки центру у 1960–1962 рр. Останнє знищення пройшло за таким же наказом (№ 00150, 1990 р.) КДБ СРСР. Цього разу знищенню підлягали матеріали архівних справ, що «не представляли оперативної цінності».

Документи репресивно-каральних органів містять значні неточності, оскільки під час їх складання найперше керувалися прагненням виявити і довести провину

тієї чи тієї особи, показати так званий «злочинний» характер її діяльності. Слід наголосити на тому, що каральні органи подавали у звітах те, що їм було відомо, і те, що насамперед потрібно для роботи з ліквідації підпілля.

У підготовленому збірнику документів публікуються документи із фондів 2, 3, 13, 42, 68, 71 ГДА СБУ та фондів Архіву Управління СБУ у Львівській області.

Для вивчення репресивної політики радянських силових органів особливе значення займають документи фонду 2 ГДА СБУ (Управління боротьби з бандитизмом МВД, Управління 2-Н та 4-те Управління МГБ-КГБ УРСР). Основна частина матеріалів фонду 2-Н – це документи радянських органів державної безпеки – звіти, щоденні зведення, оперативно-розшукові матеріали, розпорядження, кореспонденція, агентурні донесення. Аналогічні оглядові документи радянських каральних органів містяться також у томах 372-ї справи 13-го фонду (Колекція друкованих видань КГБ УРСР) (витяги зі звітів, оперативно-розшукових матеріалів, розпоряджень, кореспонденції). Для прикладу щоденні зведення про боротьбу із підпіллям у західних областях України, спеціальні повідомлення, доповідні записки, довідки укладалися районними та обласними відділами 2-Н відразу після проведення операції і містять детальні дані про час, місце, назви підрозділів, їхніх керівників, біографічні дані про загиблих. Прагнення якомога швидше відрпортувати про вдалу операцію призводило до помилок і неточної ідентифікації загиблих.

Частина документів карально-репресивних органів СРСР містить аналіз діяльності підпілля і заходів щодо боротьби з ним. Вони дають сьогодні змогу розкрити механізми реальної діяльності каральних органів. Потрібно також згадати про документи ф. 3 (5-те Управління МГБ-КГБ УРСР). У них містяться контрольно-наглядові справи щодо боротьби з агентами іноземних розвідок, оперативну звітність по областях, різноманітне листування, контрольно-наглядові справи про терористичні акти, доповідні записки про агентурно-оперативну роботу, копії підсумкових спецповідомлень, доповідних записок і подань, результати боротьби з оунівським підпіллям.

Важливе значення для дослідження репресивної політики радянської адміністрації має фонд 42 (Оперативно-статистична звітність КГБ УРСР), який містить статистичну звітність, інструктивні вказівки щодо організації депортацій та звітність про виселення, відомості про агентурно-слідчу роботу НКГБ-НКВД УРСР, відомості про осіб, що проходять за оперативними розробками, відомості про кількість заарештованих, засуджених, убитих і засланих учасників ОУН і УПА й осіб, які їм допомагали, сімей куркулів, єговістів та андерсовців.

Суттєвим доповненням комплексу джерел стають справи фонду 68 (Колекція друкованих видань СБУ) – наукова та навчальна література з історії діяльності радянських органів державної безпеки; тематичні збірники документів, копії доповідних записок, звітів, оглядів, орієнтувань, аналітичних матеріалів та інших документів про оперативну обстановку в Україні, надзвичайні події, результати проведених оперативно-пошукових заходів, розслідування окремих кримінальних справ, довідники та бібліографічні видання; видання та документи з історії ОУН і УПА, передані до ГДА СБУ із Служби зовнішньої розвідки України, закордонні книги з історії українського визвольного руху).

Окремо потрібно сказати й про архівно-кримінальні справи (АКС), які також дають можливість простежити масштаби репресій радянської адміністрації. Окрім безпосередньо самих протоколів допитів (які є значною мірою суб'єктивним, а відтак не завжди достовірним джерелом), особливою цінністю відзначаються довідкова

інформація та широка доказова база, яка також проливає світло на репресивну діяльність радянських спецорганів.

У ГДА СБУ, Управліннях Служби безпеки України в областях нагромаджено десятки тисяч архівно-кримінальних справ засуджених мешканців Західної України.

Інформація, зафіксована у документах радянських репресивно-каральних органів відзначається суб'єктивністю, містить неточності, оскільки під час їх складання силовики найперше керувалися прагненням показати власну масштабну організаторську та бойову діяльність із «ворогами» радянської влади. Саме тому документи репресивно-каральних органів потрібно ретельно перевіряти, верифікувати та сепарувати, передовсім, ідеологічні штампи й пропагандистські топоси, якими вони насичені. Саме після ретельного критичного аналізу документи репресивно-каральних органів можна вважати важливим джерелом до вивчення історії радянських репресій у західноукраїнському регіоні. Так, із документів поданих у збірнику читач довідується не лише про грубі фальсифікації справ, безпідставні масові репресії, має можливість встановити час, місяць й обставин загибелі конкретних підпільників, долі їхніх родин, виведення статистичних даних щодо репресій окупаційної влади супроти різних верств населення та специфіку проведення депортаційних акцій тощо.

Недостатність спеціальних археографічних публікацій з історії репресивної політики радянських органів влади на західноукраїнських землях є серйозною перешкодою для комплексних узагальнень та формування національної пам'яті. При цьому потрібно пам'ятати, що максимально широке і цілісне використання різних типів джерел, їх зіставлення дає можливість перевірити достовірність даних і достатньо точно та об'єктивно реконструювати реальні масштаби радянських репресій, регіональні особливості радянізаційної кампанії прибулої адміністрації.

У збірнику документів подаються доволі «різношерстні» документи: стенограми нарад секретарів міськомів, райкомів, обкомів, райвідділів НКВС-МВС, НКДБ-МДБ, довідки про боротьбу із підпіллям, агентурну роботу, стан справ в області, спецповідомлення, доповідні записки, вироки Військового трибуналу, огляди судової практики Військового трибуналу, спецінформації про збройні прояви, доповідні записки про оперативно-службову діяльність винищувальних батальйонів, довідки про стан боротьби, звіти про виконання рішень ЦК КП(б)У та обкому, тощо. Саме ці документи дозволяють побачити боротьбу із підпіллям радянської адміністрації.

Усі документи структурно поділено на декілька розділів – «депортації і переселення», «заходи щодо репатріантів», «порушення «соціалістичної законності», «показові судові процеси», «репресії щодо духовенства і вірян», «переслідування інтелігенції», «боротьба з молодіжними організаціями», «агентурна робота радянських спецорганів», «діяльність агентурно-бойових груп», «боротьба з націоналістичним підпіллям», «заходи щодо колективізації селян».

Документи і матеріали передруковано без скорочень, у повній відповідності до оригіналу. Усі документи і матеріали, містять заголовки, складені упорядниками. У них зазначено порядковий номер, тип документа. Пропущені, непрочитані та пошкоджені частини текстів позначаються квадратними дужками [...].

У публікованих документах максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи, вживання лапок. Закреслені слова в тексті подають без змін подано.

Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (скорочена назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів), вказується автентичність документа (оригінал, копія, засвідчена копія). Зазначено відтворення документів (рукопис, машинопис).

Висловлюємо щирю подяку директору та співробітникам Галузевого державного архіву Служби безпеки України, насамперед Андрієві Когуту, Костянтинові Байді, В'ячеславові Василенку, Ярославові Антонюку.

Щира подяка колективу видавничого дому «Гельветика» за допомогу в підготовці до друку та видання книги.

Окрема подяка рідним і друзям.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Упорядники:
Василь Ільницький, Микола Галів

**РАДЯНСЬКІ РЕПРЕСІЇ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1939–1953):
ДОКУМЕНТИ ГАЛУЗЕВОГО ДЕРЖАВНОГО
АРХІВУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Compilers:
Vasyl Ilnytskyi, Mykola Haliv

**SOVIET REPRESSION IN THE WESTERN UKRAINIAN LANDS
(1939–1953): DOCUMENTS OF THE SECTORAL STATE ARCHIVE OF
THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE**

Літературне редагування – Ірина Невмержицька

Технічний редактор – Віталій Коваль

Макетування та верстка – Ігор Стратій

Дизайн обкладинки – Анастасія Юдашкіна

Усі права застережені.

Жодну частину цього видання не можна видрукувати, закладати в комп'ютерну пам'ять, відтворювати у будь-якій формі й будь-якими засобами без попередньої письмової згоди упорядників.

Підписано до друку 20.11.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 34,9. Тираж 150. Замовлення № 1120-296.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.